

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:1535

av Cecilie Tenfjord-Toftby och Sten Bergheden (båda M)

Snabbutredning av småskalig vattenkraft

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en översyn av tillsynsavgifter och de ekonomiska förutsättningarna för den enskilde verksamhetsutövaren att klara av den juridiska processen och de krav på förbättringar som ett nytt tillstånd kräver och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bevara viktiga värden som klimatsmart elproduktion, stora kulturvärden, möjlighet för en levande landsbygd och självklart även värna och förbättra den biologiska mångfalden och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att innan föreläggande om ny prövning bör länsstyrelserna göra någon form av avvägning, som bör finansieras inom länsstyrelsernas befintliga ram, så att ett föreläggande fortfarande anses miljömässigt motiverat, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rätt till ersättning för verksamhetsinskränkning bör gälla även verksamheter med tillstånd äldre än MB och tillkännager detta för regeringen.

Problemets omfattning

Det uppskattas att det finns ca 2 000 vattenkraftverk varav det endast är ca 200 som producerar 10 MW eller mer. Cirka 1 700 är småskaliga med effekt under 1,5 MW; dessa svarar för 2,6 procent av den årliga vattenkraften.

Cirka 3 800 vattenkraftverk och regleringsdammar bedöms sakna tillstånd enligt VF, ÄVL, VL och MB – sannolikt fler. Cirka 3 723 har tillstånd enligt dessa lagar (kan även röra sig om gamla privilegiebrev, urminnes hävd osv.).

Det anges olika siffror för vad en tillståndsprövning kan tänkas kosta men det är uppenbart att det för småföretagare, föreningar och enskilda kan komma att röra sig om ganska stora belopp.

Den småskaliga vattenkraften kan synas försumbar i den totala elproduktionen i Sverige, men har desto större betydelse för många av de samhällen där verksamheten bedrivs. I dagens politiska Sverige görs gällande att den småskaliga, förnybara elproduktionen är viktig inte minst för att öka delaktigheten i omställningen till ett koldioxidsnålt energisystem. Detta verkar just nu inte gälla vattenkraften, där bara biologisk mångfald är av betydelse vid länsstyrelsernas tillståndsprövningar. Klimataspekt, verksamhetens sociala och kulturella betydelse är inte med i bedömningsunderlaget.

Att verksamheter i dagens Sverige ska ha tillstånd enligt gällande lagstiftning är självklart, så också med den småskaliga vattenkraften. Utmaningen är att den tillståndsprövning som just nu bedrivs av våra länsstyrelser, uppfattas som orimlig då hänsyn bara tas till den biologiska mångfalden och inte till värden som verksamhetens klimatnytta, äldre kvarnar och anläggningars kulturella betydelse och den faktiska nyttan anläggningarna har för de små samhällen de finns i.

Två exempel från dagens Sverige

Vänga kvarn – Vänga byalag

Vänga kvarn ägs och drivs av en ideell förening – Vänga byalag – och beskriver sin verksamhet kort: Vänga kvarn – historia och kafé i lockande kombination.

”Vänga kvarn, som ligger vid Säveån en mil norr om Borås, uppfördes 1860. Den är ett exempel på hur en kvarn både kan bevaras och utvecklas tack vare ägarens förmåga och intresse av att berätta om kvarnnäringens historia. Den gamla kvarnen, som också inrymmer ett kafé, är idag en attraktion och drar till sig mellan 20 000 och 30 000 besökare per år.” Författad av Lena Bergman Bebyggelsehistoria, utgiven i nummer 2/2007. Elproduktionen från Vänga kvarn går till det egna hushållet och till att driva den gamla kvarnen. Uppströms från kvarnen finns naturreservatet Vänga mosse. Föreningen är fullt införstådd med att de ska söka tillstånd för sin verksamhet, men är oroad över utfallet. Hur ska de klara av tillståndprocessens ekonomiska kostnader, vilka krav

kommer att ställas och vad händer med de kulturhistoriska värdena och Vänga mosse om tillstånd inte beviljas?

Elproduktion och sågverk

I en liten ort i Västsverige produceras el i ett kraftverk som under fyra generationer har ägts och sköts av samma familj. Själva vattenverksamheten kan härledas mer än tre hundra år tillbaka. Elen från kraftverket används för att driva en såg dit bygdens bönder kommer med sitt skogsvirke. Uppströms från dammen finns tätorten som för bara några år sedan fick statliga medel för att bygga ett promenadstråk runt den lilla sjön som vattenkraftsanläggningen skapat.

Inkomsterna från elproduktionen är ringa, men betydelsen för traktens bönder, en levande landsbygd, sjön som det lilla samhället finns vid och för familjen som i generationer har skött verksamheten är desto större.

Ägarna ställer frågan: Finns det inga andra värden som bör tas hänsyn till än den biologiska mångfalden? Hur kommer det sig att en verksamhet som staten bara för några år sedan ansåg var viktig för Sverige i dag beskrivs som miljöförstöring? Hur har staten tänkt sig att vi ska klara den ekonomiska utmaningen som en rättsprocess kräver?

Just nu pågår implementeringen av vattendirektivet beskrivs i SOU 2013:69 Ny tid – ny prövning.

Utredningen i korthet

Ny prövning av tidigare tillstånd: Utredningen föreslår ett system med ny prövning av de tillstånd som har meddelats före MB:s ikraftträdande och de äldre rättigheter som alltså har rättskraft. Bestämmelserna är att se som övergångsbestämmelser eftersom de innebär en anpassning av tidigare tillstånd och rättigheter till MB:s krav. Enligt utredningens bedömning är det nödvändigt att åstadkomma ett system som möjliggör för tillsynsmyndigheterna att ställa krav på att alla äldre anläggningar och verksamheter bedrivs i enlighet med gällande rätt. Förslaget omfattar i nuläget inte all vattenverksamhet, utan endast tillståndspliktiga vattenregleringar, vattenbortledningar och vattenöverledningar samt för sådana verksamheter utförda vattenanläggningar. Även sådana tillståndspliktiga vattenverksamheter och anläggningar som har tillkommit före MB:s ikraftträdande och som vid sin tillkomst inte var tillståndspliktiga omfattas.

Prioriteringar: Havs- och vattenmyndigheten får i uppdrag att i samråd med Kammarkollegiet och Energimyndigheten ta fram vägledande riktlinjer för vilka verksamheter och anläggningar som ska prioriteras i denna prövning. Med stöd av vägledningen ska sedan länsstyrelserna besluta vilka verksamheter och/eller anläggningar som behöver tillstånd enligt MB och förelägga dessa verksamhetsutövare eller de som ansvarar för anläggningarnas underhåll att söka tillstånd.

Rådighetsinskränkning och ersättningsrätt: En ersättningsbestämmelse införs i 19 g § MB. Bestämmelsen ger innehavare av tillstånd till vattenanläggning och den vattenverksamhet som bedrivs vid anläggningen rätt till ersättning, om tillståndsprövningen enligt 19 a § innebär att det allmänna inskränker den tidigare medgivna användningen av mark eller byggnad så att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller upphör. Ersättning ska betalas endast om det vid en avvägning mellan det allmännas och den enskildes intressen inte framstår som rimligt att den enskilde själv får bära kostnaderna för ingreppet. Staten ska ersätta den enskilde med skäligt belopp. Bestämmelsen gäller även innehavare av laglig förklarad vattenanläggning och vattenverksamhet samt innehavare av sådan särskild rättighet att förfoga över vattnet som avses i 2 kap. 41 § ÄVL. Utredningen föreslår att bestämmelsen endast ska gälla under en övergångstid om tio år. Detta ger verksamhetsutövaren och/eller anläggningens ägare skälig tid att anpassa sin verksamhet och sina investeringar efter det nya kravet på tillstånd enligt MB. (Gäller detta även vattenkraftsanläggningar utan tillstånd enligt MB?)

Parallellt med implementeringen av vattendirektivet, bör man göra en översyn av tillsynsavgifter och de ekonomiska förutsättningarna för den enskilde verksamhetsutövaren att klara av den juridiska processen och de krav på förbättringar som ett nytt tillstånd kräver. Detta för att inte göra det orimligt, på gränsen till ekonomiskt omöjligt för den enskilda verksamhetsutövaren att göra rätt för sig och därigenom bevara viktiga värden som klimatsmart elproduktion, stora kulturvärden, möjlighet för en levande landsbygd och självklart även värna och förbättra den biologiska mångfalden.

Detta bör ske skyndsamt för att inte stora värden ska gå förlorade. Länsstyrelsernas just nu pågående tillståndsprocesser uppfattas som rättsosäkra och orimligt kostsamma. Om inte detta kan genomföras skyndsamt, bör ett moratorium av länsstyrelsernas pågående

tillsynsprocesser övervägas till dess att förbättringar av tillståndsprocessen är genomförd.

Innan föreläggande om ny prövning bör länsstyrelserna göra någon form av avvägning så att ett föreläggande fortfarande anses miljömässigt motiverat även efter en sammanvägd bedömning av miljönyttan och klimatnyttan, där hänsyn tas till att inte begränsa produktionen av hållbar och förnybar energi samt möjligheten till elsjälvhushållning, samt hot mot kulturhistoriska värden.

Denna preliminära prövning finansieras inom länsstyrelsernas befintliga ram.

Endast om det kan anses vara motiverat utifrån dessa hänsynstaganden bör länsstyrelserna utfärda föreläggande. Därutöver krävs en enhetlig bedömning av länsstyrelser i hela landet för att garantera rättssäkerhet och förutsebarhet.

Om prioritering i utredningen: Skrivningar om prioritering av vilka verksamheter som behöver tillstånd finns i SOU 2013:69 s. 212 ff.

Om klimataspekten i utredningen: Utredningen har också framfört möjligheten för Energimyndigheten att peka ut områden av riksintresse för energiproduktionen.

”Energimyndigheten har i dagsläget inte utpekat några områden av riksintresse för produktion av förnybar energi, jfr 3 kap. 8 § MB. Energimyndigheten bör därför ges i uppdrag att föreslå vilka vattendrag som är av sådant riksintresse och detta bör naturligtvis beaktas vid prioriteringen.” SOU 2013:69 s. 223.

Cecilie Tenfjord-Toftby (M)

Sten Bergheden (M)